Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
JULIANE KOKOTT
17 päivänä tammikuuta 2019[1]

Asia C-637/17

Cogeco Communications Inc
vastaan
Sport TV Portugal, SA,
Controlinveste-SGPS, SA ja
NOS-SGPS, SA

(Ennakkoratkaisupyyntö – Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa (Lissabonin alioikeus, Portugali))

Ennakkoratkaisupyyntö – Kilpailu – Kilpailusääntöjen noudattamisen yksityinen valvonta – Direktiivi 2014/104/EU – Jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailusääntöjen rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostetut vahingonkorvauskanteet (kartellista aiheutuvan vahingon korvaaminen) – Kansallisen oikeuden mukaiset vahingonkorvauskanteiden vanhentumisajat – Kansallisen kilpailuviranomaisen päätöksen todistusarvo vahingonkorvausoikeudenkäynnissä – Direktiivin ajallinen sovellettavuus tosiseikkoihin, jotka ovat tapahtuneet ennen sen voimaantuloa – Direktiivin täytäntöönpanolle asetettu määräaika

I Johdanto

1. Perussopimusten kilpailusääntöjen yksityisen valvonnan (”private enforcement”) merkitys toisena tukijalkana julkisen valvonnan (”public enforcement”) rinnalla on kasvanut viime vuosina jatkuvasti. Kilpailunvastaisten kaupallisten menettelyjen vuoksi vahinkoa kärsineiden yksityiset vahingonkorvauskanteet ovat yleistyneet, ja ne ovat nykyään vakiintuneet osaksi kartellilainsäädännön hajautettua täytäntöönpanojärjestelmää, joka otettiin käyttöön asetuksella (EY) N:o 1/2003[2].[3] Tällaisia kanteita nostetaan usein toimivaltaisten kilpailuviranomaisten päätösten johdosta (nk. ”follow-on actions”) mutta osittain myös niistä riippumatta (nk. ”stand-alone actions”).

2. On kuitenkin selvennettävä edelleen useiden kysymysten yksityiskohtia ja erityisesti kysymyksiä, jotka liittyvät uuteen kartelliasioita koskevista vahingonkorvauskanteista annettuun direktiiviin (direktiivi 2014/104/EU[4]), jota unionin tuomioistuin tarkastelee ensimmäisen kerran tässä asiassa.

1 Alkuperäinen kieli: saksa.

2 [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1), jäljempänä asetus (EY) N:o 1/2003.

3 Ks. tästä aiheesta perustavasti tuomio 20.9.2001, Courage ja Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465); tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317). Ks. lisäksi vireillä oleva asia Otis Gesellschaft ym. (C-435/18).

4 Tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin, 26.11.2014 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/104/EU (EUVL 2014, L 349, s. 1), jäljempänä myös direktiivi.

3. Unionin tuomioistuinta pyydetään arvioimaan, onko vanhentumisaikaa koskevan Portugalin siviilioikeuden säännöksen kaltainen säännös, jonka mukaan määräävän markkina-aseman väärinkäytön johdosta nostettuihin yksityisiin vahingonkorvauskanteisiin sovelletaan kolmen vuoden vanhentumisaikaa, unionin primaarioikeuden ja johdetun oikeuden oikeussääntöjen mukainen. Lisäksi kyse on kansallisten kilpailuviranomaisten päätösten todistusarvosta siviilituomioistuimissa, joiden on ratkaistava tällaiset yksityiset vahingonkorvauskanteet.

4. Pääasian taustalla olevat tosiseikat tapahtuivat ennen direktiivin 2014/104 julkaisemista ja voimaantuloa, ja vahingonkorvauskanne nostettiin kansallisessa tuomioistuimessa direktiivin voimaantulon jälkeen mutta ennen sen täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä. Vaikka täytäntöönpanon määräaika on tällä välin päättynyt ja Portugalin lainsäätäjä on saattanut direktiivin hiljattain – pienellä viipeellä – osaksi kansallista lainsäädäntöä, uusia oikeussääntöjä ei sovelleta takautuvasti eikä ennen niiden voimaantuloa nostettuihin kanteisiin.

5. Tämän perusteella herää kysymys, mitkä direktiivin 2014/104 seikat voivat olla merkityksellisiä pääasian ratkaisemisen kannalta ja seuraako SEUT 102 artiklasta ja unionin yleisistä oikeusperiaatteista – erityisesti tehokkuusperiaatteesta – tiettyjä vaatimuksia. Tässä yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon erityisesti se, että pääasiassa on kyse puhtaasti yksityisten välisestä horisontaalisesta oikeussuhteesta.

6. Unionin tuomioistuimen tässä ennakkoratkaisumenettelyssä antaman tuomion merkitystä ei pidä aliarvioida kansallisten tuomioistuinten käytännön ja unionin kartellilainsäädännön noudattamisen yksityisen valvonnan kannalta.

II Oikeudelliset puitteet

A Unionin oikeus

7. Käsiteltävässä asiassa sovellettavan unionin oikeuden muodostavat yhtäältä unionin yleiset oikeusperiaatteet – erityisesti tehokkuusperiaate ja oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin – sekä toisaalta asetuksessa N:o 1/2003 ja direktiivissä 2014/104 vahvistetut johdetun oikeuden säännökset.

Asetus N:o 1/2003

8. Asetuksen N:o 1/2003 3 artiklan 1 kohdan toisessa virkkeessä säädetään SEUT 102 artiklan ja kansallisen kilpailuoikeuden suhteesta seuraavaa:

”Jos jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset tai kansalliset tuomioistuimet soveltavat kansallista kilpailulainsäädäntöä [SEUT 102 artiklassa] kiellettyihin väärinkäyttötapauksiin, niiden on myös sovellettava [SEUT 102 artiklaa].”

9. Asetuksen N:o 1/2003 5 artiklassa, jonka otsikko on ”Jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten toimivalta”, säädetään lisäksi seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisilla on toimivalta soveltaa [SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaa] yksittäisissä asioissa. Toimiessaan omasta aloitteestaan tai kantelun perusteella ne voivat tässä tarkoituksessa tehdä seuraavat päätökset:

– vaatia lopettamaan rikkominen,

– määrätä välitoimenpiteitä,

– hyväksyä sitoumuksia,

– määrätä sakkoja, uhkasakkoja taikka muita niiden kansallisessa lainsäädännössä säädettyjä seuraamuksia.

Jos viranomaiset katsovat hallussaan olevien tietojen perusteella, että kiellon edellyttämät perusteet eivät täyty, ne voivat myös päättää, ettei niiden ole syytä toteuttaa toimenpiteitä.”

Direktiivi 2014/104

10. Direktiivin 2014/104 kohde ja soveltamisala on määritelty kyseisen direktiivin 1 artiklassa seuraavasti:

”1. Tässä direktiivissä vahvistetaan tietyt säännöt, jotka ovat tarpeen sen varmistamiseksi, että yrityksen tai yritysten yhteenliittymän aiheuttaman kilpailuoikeuden rikkomisen johdosta vahinkoa kärsineet osapuolet voivat tosiasiallisesti käyttää oikeuttaan vaatia täysi korvaus tästä vahingosta kyseiseltä yritykseltä tai yritysten yhteenliittymältä. Siinä vahvistetaan säännöt, joilla edistetään vääristymätöntä kilpailua sisämarkkinoilla ja poistetaan sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan esteet varmistamalla kaikkialla unionissa samantasoinen suojelu niille, jotka ovat kärsineet tällaista vahinkoa.

2. Tässä direktiivissä vahvistetaan säännöt kilpailuviranomaisten suorittaman kilpailusääntöjen täytäntöönpanon ja kansallisissa tuomioistuimissa käsiteltäviin vahingonkorvauskanteisiin perustuvan kilpailusääntöjen täytäntöönpanon yhteensovittamiseksi.”

11. Direktiivin 2014/104 2 artiklassa vahvistettujen määritelmien mukaan

”kilpailuoikeuden rikkomisella” tarkoitetaan ”SEUT 101 tai [SEUT] 102 artiklan taikka kansallisen kilpailuoikeuden rikkomista” (direktiivin 2 artiklan 1 alakohta), ja ”kansallisella kilpailuoikeudella” tarkoitetaan ”kansallisen oikeuden säännöksiä, joilla on samat pääasialliset tavoitteet kuin SEUT 101 ja [SEUT] 102 artiklalla ja joita sovelletaan samaan asiaan rinnakkain unionin kilpailuoikeuden kanssa asetuksen (EY) N:o 1/2003 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti, lukuun ottamatta kansallisen oikeuden säännöksiä, joissa määrätään rikosoikeudellisia seuraamuksia luonnollisille henkilöille, paitsi siltä osin kuin tällaiset rikosoikeudelliset seuraamukset ovat keino panna täytäntöön yrityksiin sovellettavat kilpailusäännöt” (direktiivin 2 artiklan 3 alakohta).

12. Direktiivin 2014/104 9 artiklan 1 kohdassa säädetään kansallisten päätösten vaikutuksesta seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kilpailuoikeuden rikkominen, joka on todettu kansallisen kilpailuviranomaisen tai muutoksenhakutuomioistuimen lopullisella päätöksellä, katsotaan peruuttamattomasti vahvistetuksi niiden kansallisissa tuomioistuimissa SEUT 101 tai [SEUT] 102 artiklan taikka kansallisen kilpailuoikeuden nojalla nostettua vahingonkorvauskannetta varten.”

13. Direktiivin 2014/104 10 artiklassa, jonka otsikko on ”Vanhentumisajat”, todetaan seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on tämän artiklan mukaisesti vahvistettava säännöt, joita sovelletaan vahingonkorvauskanteiden nostamista koskeviin vanhentumisaikoihin. Kyseisissä säännöissä on määritettävä, milloin vanhentumisaika alkaa kulua, sen kesto sekä olosuhteet, joiden vallitessa se katkeaa tai keskeytyy.

2. Vanhentumisajat eivät saa alkaa kulua, ennen kuin kilpailuoikeuden rikkominen on päättynyt ja kantajan tiedossa on tai sen tiedossa voidaan kohtuudella olettaa olevan

a) toiminta ja se, että toiminta rikkoo kilpailuoikeutta;

b) se, että kilpailuoikeuden rikkominen on aiheuttanut sille vahinkoa; ja

c) rikkomiseen syyllistynyt.

3. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että vahingonkorvauskanteiden nostamiseen sovellettavat vanhentumisajat ovat vähintään viisi vuotta.

4. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että vanhentumisaika keskeytyy tai, kansallisen oikeuden säännöksistä riippuen, vanhentumisaika katkeaa, jos kilpailuviranomainen käynnistää tutkimuksen tai menettelyn kilpailuoikeuden rikkomisesta, johon vahingonkorvauskanne liittyy. Keskeytyminen saa päättyä aikaisintaan vuosi sen jälkeen, kun rikkomista koskevasta päätöksestä on tullut lopullinen tai menettely on muulla tavoin lopetettu."

14. Direktiivin 2014/104 21 artiklan, jonka otsikko on "Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä", 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

"Jäsenvaltioiden on saatettava tämän direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 27 päivänä joulukuuta 2016. – –

– –"

15. Lopuksi direktiivin 2014/104 22 artiklassa säädetään sen ajallisesta soveltamisesta seuraavaa:

"1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kansallisia säädöksiä, jotka on 21 artiklan nojalla annettu tämän direktiivin aineellisten säännösten noudattamiseksi, ei sovelleta taannehtivasti.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että 21 artiklan nojalla annettuja muita kuin 1 kohdassa tarkoitettuja kansallisia säädöksiä ei sovelleta vahingonkorvauskanteisiin, jotka on nostettu kansallisessa tuomioistuimessa ennen 26 päivää joulukuuta 2014."

16. Direktiivi 2014/104 on tullut voimaan kyseisen direktiivin 23 artiklan mukaisesti kahdentenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä, eli 25.12.2014.[5]

B Kansallinen oikeus

17. Portugalin lainsäädännössä merkitystä on yhtäältä Portugalin siviililain (Código Civil, jäljempänä CC) 498 §:llä ja toisaalta Portugalin siviiliprosessilain (Código de Processo Civil, jäljempänä CPC) 623 §:llä.

18. CC:n 498 §:ssä säädetään seuraavaa:

"1. Oikeus vahingonkorvaukseen vanhenee kolmen vuoden kuluttua siitä päivästä, jona vahinkoa kärsinyt saa tiedon itselleen kuuluvasta oikeudesta, vaikkeivät vahingosta vastuussa oleva henkilö ja vahinkojen kokonaismäärä olisi tiedossa, sanotun kuitenkaan rajoittamatta yleistä vanhentumista silloin, jos kyseinen määräaika on päättynyt vahingon tapahtumisajankohdasta luettuna.

2. Myös vastuullisten keskinäinen takautumisoikeus vanhenee kolmen vuoden kuluttua korvauksen suorittamisesta.

5 Virallinen lehti, jossa direktiivi 2014/104 julkaistiin, on päivätty 5.12.2014.

3. Jos lainvastainen teko on rikos, jonka osalta lainsäädännössä säädetään pidemmästä vanhentumisajasta, sovelletaan tätä vanhentumisaikaa.

4. Korvausoikeuden vanhentuminen ei vaikuta omaisuuden palauttamista koskevan kanteen tai perusteettoman edun palauttamista koskevan kanteen vanhentumiseen."

19. CPC:n 623 §:n otsikko on "Rikosoikeudellisen tuomion vaikutus kolmansiin", ja siinä säädetään seuraavaa:

"Rikosoikeudellisessa menettelyssä annettu lainvoimainen tuomio synnyttää suhteessa kolmansiin kumottavissa olevan olettaman seuraamuksen edellytykset ja oikeudelliset tunnusmerkit täyttävien tosiseikkojen sekä rikosmuotoihin liittyvien tosiseikkojen olemassaolosta kaikissa riita-asioiden oikeudenkäynneissä, joissa kyse on lainvastaisesta teosta riippuvista oikeudellisista suhteista."

20. Direktiivi 2014/104 saatettiin osaksi Portugalin lainsäädäntöä vasta vuoden 2018 kesäkuussa lailla nro 23/2018.[6] Kuten kyseisen lain 25 §:stä käy ilmi, se on tullut voimaan 60 päivän kuluttua sen julkaisemisesta. Mainitun lain aineellisia sääntöjä – todistustaakkaa koskeva säännös mukaan luettuna – ei myöskään sovelleta taannehtivasti sen 24 §:n nojalla, eikä kyseisen lain menettelysääntöjä sovelleta kanteisiin, jotka on nostettu ennen sen voimaantuloa.

III Tosiseikat ja asian käsittelyn aiemmat vaiheet

21. Cogeco Communications Inc. (Cogeco) on kanadalainen liikeyritys, joka pani vireille 27.2.2015 nostamallaan kanteella ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa, Tribunal Judicial da Comarca de Lisboassa[7], vahingonkorvausoikeudenkäynnin kolmea portugalilaista yhtiötä Sport TV Portugal, SA:ta (jäljempänä Sport TV), Controlinveste-SGPS, SA:ta (jäljempänä Controlinveste) ja NOS-SGPS, SA:ta (jäljempänä NOS) (jäljempänä yhdessä vastaajat) vastaan. Kanteen kannalta merkityksellisenä ajanjaksona Controlinveste ja NOS olivat Sport TV:n osakkaita.

Pääasian kilpailuoikeudellinen tausta

22. Cabovisão – Televisão Por Cabo, SA (jäljempänä Cabovisão), joka oli kyseisenä ajankohtana Cogecon määräysvallassa,[8] on Portugalissa toimiva maksutelevisio-operaattori. Se kanteli 30.7.2009 Autoridade da Concorrência lle[9] Sport TV:stä[10] ja valitti kyseisen yrityksen kilpailunvastaisista käytännöistä premium-urheilukanavilla ja erityisesti syrjivästä hintapolitiikasta, jotka sen mukaan merkitsivät määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

23. Autoridade da Concorrência totesi 14.6.2013 antamallaan päätöksellä, että Sport TV oli käyttänyt väärin määräävää markkina-asemaansa ja rikkonut näin ollen SEUT 102 artiklaa ja Portugalin lainsäädännön[11] vastaavaa säännöstä.[12] Se määräsi Sport TV:lle 3,73 miljoonan euroa sakon sekä liitännäisseuraamuksen.

6 5.6.2018 annettu laki nro 23/2018 (Diário da República nro 107/2018, s. 2368).

7 Lissabonin alioikeus (Portugali).

8 Asiakirja-aineistosta ilmenee, että Cogecolla oli kyseisenä ajankohtana – suoraan tai epäsuorasti – yksinomainen määräysvalta Cabovisãoon.

9 Portugalin kilpailuviranomainen.

10 Kantelu koski Sport TV:n ohella muitakin yrityksiä.

11 Portugalin lain nro 18/2003 6 §.

12 Asiakirjatunnus PRC-02/2010.

24. Sport TV:n muutoksenhaun jälkeen Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão [13] muutti Autoridade da Concorrêncian päätöstä 4.6.2014 antamallaan tuomiolla siten, että Sport TV:n katsottiin syyllistyneen vain kansallisen lainsäädännön vastaiseen hallinnolliseen rikkomukseen syrjivinä hintakäytäntöinä ilmenneen määräävän markkina-aseman väärinkäytön vuoksi, mutta ei kuitenkaan SEUT 102 artiklan rikkomiseen. [14] Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão totesi antamansa tuomion tuomiolauselmassa muun muassa seuraavaa: ”SEUT 102 artiklaa ei sovelleta muutoksenhakijan menettelyyn.” Lisäksi se alensi Sport TV:lle määrättyä sakkoa 2,7 miljoonaan euroon ja poisti liitännäisseuraamuksen.

25. Sport TV:n kyseisestä tuomiosta Tribunal da Relação de Lisboalle [15] tekemä valitus hylättiin 11.3.2015.

Kansallisen siviilioikeudellisen vahingonkorvausoikeudenkäynnin tähänastinen kulku

26. Cogeco vaatii siviilioikeudellisessa kanteessaan vahingonkorvausta kolmen vastaajan 3.8.2006–30.3.2011 harjoittamasta tuottamukseen perustuvasta lainvastaisesta kilpailua rajoittavasta toiminnasta. Väitetty vahinko, viivästyskorko mukaan lukien, muodostuu ensinnäkin Cabovisãolta Sport TV:n ohjelmien lähetysoikeuksista perityistä kohtuuttomista maksuista ja toiseksi pääomatuoton menetyksestä, joka on aiheutunut siitä, ettei pääomaa ollut käytettävissä kohtuuttomien hintojen vuoksi, ja kolmanneksi saamatta jääneestä voitosta. Cogeco vaatii toissijaisesti, että kolme vastaajaa velvoitetaan yhteisvastuullisesti palauttamaan sille niiden perusteettomasti saamat tulot.

27. Kolme vastaajaa ovat esittäneet vanhentumiseen perustuvan väitteen. Niiden mukaan Portugalin lainsäädännön mukainen, CC:n 498 §:n 1 momentissa vahvistettu kolmen vuoden vanhentumisaika, jota sovelletaan sopimuksen ulkopuoliseen vahingonkorvausvastuuseen, on jo päättynyt. Ne väittävät, että Cogecolla oli viimeistään jonakin neljästä jäljempänä mainitusta ajankohdasta kaikki tarvittavat tiedot ollakseen tietoinen oikeudestaan vahingonkorvaukseen:

– 30.4.2008 eli päivänä, jona Cabovisão sai Sport TV:n lähetysten lähetysoikeudet,

– 30.7.2009 eli päivänä, jona Cabovisãon kantelu jätettiin Autoridade da Concorrêncialle,

– 30.3.2011 eli päivänä, jona kilpailusääntöjen väitetty rikkominen päättyi, tai

– 29.2.2012 eli päivänä, jona Cogeco myi Cabovisãon.

28. Cogecon mukaan vanhentumisaika ei ole vielä ylittynyt. Cogeco väittää pääasian oikeudenkäynnissä, että vanhentumisaika on alkanut kulua vasta, kun Autoridade da Concorrência antoi päätöksensä 14.6.2013, sillä yritys sai vasta kyseisellä päätöksellä käyttöönsä kaikki tiedot, jotka olivat tarpeen kilpailunvastaisten käytäntöjen arvioimiseksi ja vahingonkorvausvaatimusten esittämiseksi. Ennen Autoridade da Concorrêncian päätöstä se oli ainoastaan epäillyt, että kilpailusääntöjä oli rikottu. Cogecon mukaan vanhentumisaika oli joka tapauksessa keskeytyneenä Autoridade da Concorrêncian menettelyn ajan.

13 Kilpailu-, sääntely- ja valvontaviranomaisia valvova tuomioistuin, Portugali.

14 Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão katsoi, ettei ole osoitettu, että Sport TV:n kyseinen liiketoimintatapa oli omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan SEUT 102 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

15 Lissabonin ylioikeus, Portugali.

29. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa nyt varmistua siitä, ovatko CC:n 498 § ja CPC:n 623 § unionin oikeussääntöjen mukaisia. Se toteaa, että pääasian tosiseikat tapahtuivat ennen direktiivin 2014/104 antamista ja varsinkin ennen sen täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä. Se tiedustelee kuitenkin erityisesti tuomioihin Van Duyn [16] ja Mangold [17] sekä jäsenvaltioiden lojaalisuusvelvollisuuteen (SEU 4 artiklan 3 kohta) viitaten, tuottaako kyseinen direktiivi mahdollisesti ennakkovaikutuksia, jotka kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon yksityisten välistä riita-asiaa koskevassa päätöksessään, etenkin kun direktiivin saattamiselle osaksi kansallista lainsäädäntöä asetettu määräaika on päättynyt jo kauan sitten.

IV Ennakkoratkaisupyyntö ja oikeudenkäyntimenettely unionin tuomioistuimessa

30. Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa on päättänyt 25.7.2017 antamallaan päätöksellä, joka saapui unionin tuomioistuimeen 15.11.2017, esittää unionin tuomioistuimelle SEUT 267 artiklan nojalla seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Voidaanko direktiivin [2014/104] 9 artiklan 1 kohtaa ja 10 artiklan 2, 3 ja 4 kohtaa sekä muita sovellettaviksi tulevia direktiivin säännöksiä tai Euroopan unionin yleisiä oikeusperiaatteita tulkita siten, että ne synnyttävät yksityiselle oikeussubjektille (tässä tapauksessa Kanadan oikeuden mukaan perustetulle osakeyhtiölle) oikeuksia, joihin kyseinen oikeussubjekti voi vedota pätevällä tavalla tuomioistuimessa toista yksityistä oikeussubjektia (tässä tapauksessa Portugalin oikeuden mukaan perustettua osakeyhtiötä) vastaan vahingonkorvauskanteen yhteydessä, kun kyseessä ovat kilpailuoikeuden rikkomisesta väitetysti aiheutuneet vahingot ja erityisesti kun jäsenvaltioille annettu direktiivin saattamista osaksi kansallista oikeusjärjestystä koskeva direktiivin 21 artiklan 1 kohdan mukainen määräaika ei ollut vielä päättynyt kanteen nostamispäivänä (27.2.2015)?

2) Voidaanko direktiivin [2014/104] 10 artiklan 2, 3 ja 4 kohtaa sekä muita sovellettaviksi tulevia direktiivin säännöksiä tai Euroopan unionin yleisiä oikeusperiaatteita tulkita siten, että niiden kanssa on ristiriidassa Portugalin siviililain (Código Civil) 498 §:n 1 momentin kaltainen kansallisen oikeuden säännös, jota sovelletaan tosiseikkoihin, jotka ovat tapahtuneet ennen direktiivin julkaisemista ja voimaantuloa sekä ennen direktiivin täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä, sellaisen kanteen yhteydessä, joka on nostettu niin ikään ennen viimeksi mainitun määräajan päättymistä, kun kyseisessä säännöksessä

   a) vahvistetaan kolmen vuoden vanhentumisaika sopimuksen ulkopuoliseen vahingonkorvausvastuuseen perustuvalle vahingonkorvausoikeudelle

   b) säädetään, että kyseinen kolmen vuoden määräaika alkaa kulua siitä päivästä, jona vahinkoa kärsinyt saa tiedon itselleen kuuluvasta oikeudesta, vaikkeivät vahingosta vastuussa oleva henkilö ja vahinkojen kokonaismäärä olisi tiedossa

   c) ei ole normia, jossa säädettäisiin vanhentumisajan keskeytymisestä tai katkeamisesta taikka annettaisiin mahdollisuus sen keskeytymiseen tai katkeamiseen, jos kilpailuviranomainen käynnistää sellaisen tutkimuksen tai kilpailuoikeuden rikkomiseen liittyvän menettelyn, johon vahingonkorvauskanne liittyy?

3) Voidaanko direktiivin [2014/104] 9 artiklan 1 kohtaa sekä muita sovellettaviksi tulevia direktiivin säännöksiä tai Euroopan unionin yleisiä oikeusperiaatteita tulkita siten, että niiden kanssa on ristiriidassa Portugalin siviiliprosessilain (Código de Processo Civil) 623 §:n kaltainen kansallisen

16 Tuomio 4.12.1974, Van Duyn (41/74, EU:C:1974:133, 12 kohta).

17 Tuomio 22.11.2005, Mangold (C-144/04, EU:C:2005:709).

oikeuden säännös, jota sovelletaan ennen direktiivin voimaantuloa ja direktiivin täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä tapahtuneisiin tosiseikkoihin sellaisen kanteen yhteydessä, joka on nostettu niin ikään ennen viimeksi mainitun määräajan päättymistä, kun kyseisessä säännöksessä

a) säädetään, että hallinnollista rikkomusta koskevassa menettelyssä annettu lainvoimainen tuomio ei vaikuta siviilioikeudellisiin kanteisiin, joissa riita koskee lainvastaiseen tekoon perustuvia oikeudellisia suhteita, tai

b) säädetään, että hallinnollista rikkomusta koskevassa menettelyssä annettu lainvoimainen tuomio synnyttää suhteessa kolmansiin vain kumottavissa olevan olettaman seuraamukseen liittyvät edellytykset ja oikeudelliset tunnusmerkit täyttävien tosiseikkojen olemassaolosta riita-asioiden oikeudenkäynneissä, joissa riita koskee lainvastaisesta teosta riippuvia oikeudellisia suhteita?

4) Voidaanko kyseisen direktiivin 9 artiklan 1 kohtaa ja 10 artiklan 2, 3 ja 4 kohtaa sekä SEUT 288 artiklan kolmatta kohtaa taikka mitä tahansa muuta sovellettavaksi tulevaa unionin primaarioikeuden tai johdetun oikeuden oikeussääntöä, oikeuskäytäntöön kuuluvaa ennakkotapausta tai Euroopan unionin yleistä oikeusperiaatetta tulkita siten, että ne estävät soveltamasta Portugalin siviililain 498 §:n 1 momentin ja Portugalin siviiliprosessilain 623 §:n kaltaisia kansallisia oikeussääntöjä, joissa ei oteta huomioon kyseisen direktiivin sanamuotoa tai tarkoitusta eikä pyritä saavuttamaan direktiivillä tavoiteltua lopputulosta, kun oikeussääntöä sovelletaan ennen kyseisen direktiivin julkaisemista, voimaantuloa ja täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä tapahtuneisiin tosiseikkoihin sellaisen kanteen yhteydessä, joka on nostettu niin ikään ennen viimeksi mainitun määräajan päättymistä?

5) Toissijaisesti, jos unionin tuomioistuin vastaa myöntävästi mihin tahansa edellisistä kysymyksistä, voidaanko direktiivin 2014/104 22 artiklaa sekä muita sovellettaviksi tulevia direktiivin säännöksiä tai Euroopan unionin yleisiä oikeusperiaatteita tulkita siten, että ne estävät soveltamasta kansallisen tuomioistuimen käsittelemässä asiassa Portugalin siviililain 498 §:n 1 momenttia tai Portugalin siviiliprosessilain 623 §:ää nykyisessä sanamuodossaan, vaikka niitä tulkittaisiin ja sovellettaisiin yhdenmukaisella tavalla kyseisen direktiivin 10 artiklan säännösten kanssa?

6) Jos viidenteen kysymykseen vastataan myöntävästi, voiko yksityinen oikeussubjekti vedota direktiivin 2014/104 22 artiklaan kansallisessa tuomioistuimessa toista yksityistä oikeussubjektia vastaan, kun kyseessä on vahingonkorvauskanne, jossa vahingon väitetään aiheutuneen kilpailuoikeuden rikkomisesta?”

31. Unionin tuomioistuimessa vireillä olevassa ennakkoratkaisumenettelyssä kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet Cogeco, Sport TV, Controlinveste ja NOS pääasian asianosaisina sekä lisäksi Portugalin tasavalta, Italian tasavalta ja Euroopan komissio. Controlinvesteä ja Italian tasavaltaa lukuun ottamatta samat tahot olivat edustettuina myös 15.11.2018 pidetyssä istunnossa.

V Ennakkoratkaisupyynnön tutkittavaksi ottaminen

32. Kuten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin itse korostaa, pääasian oikeudenkäyntiin liittyy kaksi erityispiirrettä.

– Ensinnäkin sen taustalla olevat tosiseikat tapahtuivat ennen direktiivin 2014/104 antamista ja voimaantuloa, ja Cogecon vahingonkorvauskanne nostettiin direktiivin voimaantulon jälkeen mutta ennen sen täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymistä.

– Toiseksi Portugalin kansallinen kilpailuviranomainen ei saanut asiaa käsitelleitä kansallisia tuomioistuimia hyväksymään kantaansa, jonka mukaan Sport TV:n hinnoittelukäytäntö rikkoi paitsi määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevaa kansallista kieltoa myös unionin oikeudessa vahvistettua vastaavanlaista kieltoa, joka on ilmaistu SEUT 102 artiklassa.

33. Pintapuolisessa tarkastelussa voi siksi herätä kysymys, puuttuvatko nyt käsiteltävän ennakkoratkaisupyynnön tutkittavaksi ottamisen edellytykset kokonaan tai osittain, koska se ei ole merkityksellinen asian ratkaisemisen kannalta.

34. On kuitenkin muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olettamana on, että unionin oikeuden tulkintaa koskevalla ennakkoratkaisukysymyksellä on merkitystä asian ratkaisun kannalta. [18] Lisäksi unionin tuomioistuin toteaa vain hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa, ettei sille esitetyillä kysymyksillä ole merkitystä asian ratkaisun kannalta, nimittäin silloin, kun se on ilmeistä. [19]

35. Käsiteltävässä asiassa ei selvästikään voida lähteä tällaisesta tilanteesta. Ei ole ilmeistä, ettei direktiiviä 2014/104 voida soveltaa, eikä ole täysin kiistatonta, ettei SEUT 102 artiklaa sovelleta tässä asiassa.

36. Direktiivistä 2014/104 on todettava, että sen 22 artiklan 2 kohdasta käy ilmi, että ainakin osaa sen säännöksistä voidaan selkeästi soveltaa kanteisiin, jotka – kuten tässä kyseessä oleva Cogecon kanne – on nostettu kansallisissa tuomioistuimissa direktiivin voimaantulon ja sen täytäntöönpanolle asetetun määräajan päättymisen välisenä ajanjaksona ja joiden kohteena ovat tosiseikat, jotka ovat tapahtuneet tätä aiemmin. Se, voidaanko tässä erityisen riidanalaisia direktiivin 2014/104 9 ja 10 artiklaa soveltaa myös nyt käsiteltävän kaltaiseen tilanteeseen, ei liity ennakkoratkaisupyynnön tutkittavaksi ottamiseen, vaan kyse on asiaratkaisusta, ja kysymykseen voidaan vastata vain tutkimalla yksityiskohtaisesti kyseisiä direktiivin säännöksiä. [20]

37. Joka tapauksessa direktiivin 2014/104 22 artiklan 2 kohdan nojalla ei voida väittää, että on *ilmeistä*, että direktiivin säännöksillä ei ole merkitystä pääasian ratkaisemisen kannalta.

38. SEUT 102 artiklasta on todettava, että Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão on todennut nyt käsiteltävässä asiassa kansallisen kilpailuviranomaisen päätösten valvojana nimenomaisesti, että kyseistä unionin oikeuden määräystä ”ei sovelleta” Sport TV:n menettelyyn, ja Tribunal da Relação de Lisboa on vahvistanut tämän myöhemmin toisessa oikeusasteessa.

39. Tällaisen tuomioistuinratkaisun ei kuitenkaan yksinään pitäisi johtaa sellaiseen hätiköityyn johtopäätökseen, että on *ilmeistä*, että nyt käsiteltävä asia ei liity mitenkään unionin oikeuteen – sen enempää primaarioikeuteen kuin johdettuun oikeuteenkaan – ja että SEUT 102 artiklaa koskevat kysymykset eivät ylipäänsä voi olla merkityksellisiä asian ratkaisun kannalta.

40. Ensinnäkin unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön [21] perusteella on hyvin kyseenalaista, onko kansallisilla tuomioistuimilla ylipäätään toimivaltaa todeta sitovasti, että SEUT 102 artiklaa ei sovelleta johonkin tiettyyn yksittäistapaukseen, kuten tässä Sport TV:n menettelyyn.

18 Tuomio 7.9.1999, Beck ja Bergdorf (C-355/97, EU:C:1999:391, 22 kohta); tuomio 23.1.2018, F. Hoffmann-La Roche ym. (C-179/16, EU:C:2018:25, 45 kohta); tuomio 29.5.2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ym. (C-426/16, EU:C:2018:335, 31 kohta) ja tuomio 25.7.2018, Confédération paysanne ym. (C-528/16, EU:C:2018:583, 73 kohta).

19 Alaviitteessä 18 mainitusta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä seuraa, että unionin tuomioistuin voi kieltäytyä vastaamasta kansallisen tuomioistuimen esittämään ennakkoratkaisukysymykseen vain, jos on ilmeistä, että unionin oikeuden tulkitsemisella, jota kansallinen tuomioistuin on pyytänyt, ei ole mitään yhteyttä kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävän asian tosiseikkoihin tai kohteeseen tai jos kyseinen ongelma on luonteeltaan hypoteettinen taikka unionin tuomioistuimella ei ole tiedossaan niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta se voisi antaa hyödyllisen vastauksen sille esitettyihin kysymyksiin.

20 Ks. tästä huomautukseni ensimmäiseen ja kuudenteen ennakkoratkaisukysymykseen (jäljempänä tämän ratkaisuehdotuksen 65–71 kohta).

21 Tuomio 3.5.2011, Tele 2 Polska (C-375/09, EU:C:2011:270, erityisesti 21–30 kohta).

41. Toiseksi ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen antamien tietojen mukaan Portugalin sisäisiä oikeussääntöjä, tarkemmin sanottuna CPC:n 623 §:ää, oli tulkittava Cogecon kanteen nostamisajankohtana vielä siten, että kansallisen kilpailuviranomaisen antamassa päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen oli siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä korkeintaan kumottavissa oleva olettama. Jos lähtökohdaksi otetaan tämä oikeudellinen tilanne, kansallisessa lainsäädännössä ei ole mitään ehdotonta estettä sille, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin voisi todeta toisen kansallisen tuomioistuimen aiemmassa kilpailumenettelyssä esittämästä kannasta poiketen, että SEUT 102 artiklaa voidaan soveltaa käsiteltävään asiaan.

42. Tätä taustaa vasten kansallisen kilpailuviranomaisen päätösten todistusarvoa koskevat ennakkoratkaisukysymykset ovat ehdottomasti merkityksellisiä. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa nimittäin varmistua näillä kysymyksillä pääasiallisesti siitä, että unionin oikeus – erityisesti direktiivin 2014/104 9 artiklan 1 kohta – *ei ole esteenä* sille, että se *voi poiketa* kansallisen kilpailuviranomaisen antamaa päätöstä aiemmin käsitelleen toisen kansallisen tuomioistuimen oikeuskäsityksestä, jonka mukaan SEUT 102 artiklaa ei sovelleta, ja *soveltaa* unionin primaarioikeuden kyseistä määräystä. Tämä on aito unionin oikeutta koskeva kysymys, johon unionin tuomioistuimelta pyydetään vastausta ja jolla voi olla ratkaiseva merkitys Cogecon kanteen menestymiselle pääasian oikeudenkäynnissä.

43. Edellä esitetyn perusteella voidaan näin ollen todeta, ettei ole perusteita hylätä kokonaan tai osittain sitä näkemystä, että unionin tuomioistuimelle esitetyt unionin oikeutta koskevat kysymykset ovat merkityksellisiä asian ratkaisemisen kannalta ja että ennakkoratkaisupyyntö olisi otettava tutkittavaksi.

VI Ennakkoratkaisukysymysten sisällön arviointi

44. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on myös silloin, kun niiden on ratkaistava yksityisten välinen riita-asia, turvata unionin oikeussääntöihin perustuva yksityisten oikeussuoja ja taata mainittujen oikeussääntöjen täysi vaikutus.[22] Tribunal Judicial da Comarca de Lisboan ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että sillä pyritään täyttämään tämä unionin oikeuteen perustuva velvoite.

45. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee yhteensä kuudella kysymyksellään lähinnä sitä, mitä vaatimuksia unionin oikeudessa asetetaan yksityisten välisille riita-asian oikeudenkäynneille, joissa kyse on kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvien vahingonkorvausvaatimusten vanhentumisajasta ja tällaisten kilpailusääntöjen rikkomista koskevista todisteista. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tukeutuu tältä osin ensisijaisesti direktiiviin 2014/104 ja erityisesti sen 9, 10 ja 22 artiklaan. Näiden johdetun oikeuden säännösten lisäksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa kuitenkin nimenomaisesti myös sovellettaviksi tuleviin unionin yleisiin oikeusperiaatteisiin ja näin ollen unionin primaarioikeuteen. Määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskeva kielto on vahvistettu varsinkin primaarioikeudessa (SEUT 102 artikla), ja sillä on erityinen merkitys nyt käsiteltävän asian kannalta. Jotta ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle voidaan antaa hyödyllinen vastaus,[23] kaikki kysymykset, jotka koskevat sovellettaviksi tulevia unionin yleisiä oikeusperiaatteita, on ymmärrettävä siten, että ne liittyvät lähinnä SEUT 102 artiklaan ja tehokkuusperiaatteeseen.

22 Tuomio 19.4.2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, 29 kohta) ja tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, 37 kohta); vastaavasti jo tuomio 5.10.2004, Pfeiffer ym. (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 111 kohta) ja tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 89 kohta).

23 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on tunnustettu, että unionin tuomioistuimen on annettava kansallisille tuomioistuimille hyödyllisiä ohjeita unionin oikeuden tulkintaan ja soveltamiseen ja tätä silmällä pitäen tarvittaessa muotoiltava sille esitetyt kysymykset uudelleen; ks. esim. tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, 34 kohta).

A Alustavia huomioita SEUT 102 artiklan ja direktiivin 2014/104 sovellettavuudesta

46. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa kussakin kuudessa ennakkoratkaisukysymyksessään lähes identtisellä sanamuodolla direktiiviin 2014/104, sovellettaviksi tuleviin unionin yleisiin oikeusperiaatteisiin tai molempiin. Tämän vuoksi on asianmukaista tarkastella ensin kaikkia mahdollisia epäselvyyksiä, jotka liittyvät SEUT 102 artiklan ja direktiivin sovellettavuuteen.

1. SEUT 102 artiklan sovellettavuus

47. On selvää, että pääasian tosiseikkoihin sovelletaan ajallisesti SEUT 102 artiklaa tai, siltä osin kuin kyse on Lissabonin sopimuksen voimaantuloa edeltävästä ajasta, samansisältöistä EY 82 artiklaa.

48. Pääasian kuuluminen SEUT 102 artiklan aineelliseen soveltamisalaan voi kuitenkin herättää epäilyjä, kun otetaan huomioon molempien portugalilaisten tuomioistuinten tässä asiassa aiemmin antamat tuomiot kansallisen kilpailuviranomaisen Sport TV:n liiketoimintatavasta antaman päätöksen lainmukaisuudesta. Kuten edellä on jo todettu, Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão on poikennut tältä osin Autoridade da Concorrência kannasta ja todennut nimenomaisesti, että SEUT 102 artiklaa ei sovelleta Sport TV:n menettelyyn, mitä ei enää kyseenalaistettu myöhemmässä muutoksenhaussa Tribunal da Relação de Lisboassa.

49. Tätä muiden kansallisten tuomioistuinten tuomioissa esitettyä toteamusta ei pidä kuitenkin ymmärtää väärin siten, että sen perusteella SEUT 102 artiklan soveltamatta jättämistä koskeva päätös sitoo vahingonkorvausoikeudenkäynnissä myös ennakkoratkaisupyynnön esittänyttä tuomioistuinta. Unionin kartellilainsäädännön hajautetussa täytäntöönpanojärjestelmässä millään kansallisella elimellä ei voi olla toimivaltaa todeta muita kansallisia elimiä saati Euroopan komissiota sitovasti, ettei SEUT 102 artiklaa sovelleta, tai lausua sitovasti, ettei kyse ole kyseisessä määräyksessä tarkoitetusta väärinkäytöstä.

50. Unionin tuomioistuin on jo muutamia vuosia aiemmin esittänyt asetuksen N:o 1/2003 5 artiklan perusteella tällaisen tulkinnan kansallisten kilpailuviranomaisten toimivallasta tuomiossa Tele 2 Polska.[24] Kyseisessä säännöksessä vahvistetaan, että jos SEUT 102 artiklan rikkomisesta ei ole riittävästi todisteita, kansallisten kilpailuviranomaisten toimivalta on rajattu siihen, että ne voivat päättää, ettei niiden ole syytä toteuttaa toimenpiteitä. Kansallisten kilpailuviranomaisten ei näin ollen sallita tehdä selvästi pidemmälle menevää toteamusta, jonka mukaan kyse ei ole SEUT 102 artiklan rikkomisesta.

51. Näin on välttämättä myös silloin, kun muutoksenhakua käsittelevät kansalliset tuomioistuimet – kuten tässä – muuttavat kansallisten kilpailuviranomaisten päätöstä ja toteavat, että tietyt SEUT 102 artiklan rikkomista koskevalle olettamalle asetetut edellytykset eivät täyty. Ne eivät voi myöskään silloin katsoa suoralta kädeltä, ettei SEUT 102 artiklaa sovelleta, tai todeta muiden menettelyjen kannalta sitovasti, ettei kyseistä unionin oikeuden määräystä ole rikottu. Myöskään asetuksen N:o 1/2003 6 artiklassa vahvistettu kansallisten tuomioistuinten toimivalta[25] soveltaa SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaa ei johda toisenlaiseen päätelmään. Siltä osin kuin tällaiset kansalliset tuomioistuimet eivät toimi asetuksen N:o 1/2003 5 artiklassa tarkoitettuina kilpailuviranomaisina, niiden tutkinnan kohteena voi olla kansallisten kilpailuviranomaisten päätös asetuksen N:o 1/2003 5 artiklassa asetettujen vaatimusten mukaisesti. Kansallisen lainsäädännön mukaista tutkintatoimivaltaa rajoittamatta tällaisessa tapauksessa niiden päätöksellä ei kuitenkaan voida rajoittaa muiden kansallisten tuomioistuinten asetuksen N:o 1/2013 6 artiklan mukaista toimivaltaa esimerkiksi vahingonkorvauskanteen yhteydessä.

24 Tuomio 3.5.2011, Tele 2 Polska (C-375/09, EU:C:2011:270, erityisesti 21–30 kohta).

25 Ks. tästä jo julkisasiamies Mazákin ratkaisuehdotus Tele 2 Polska (C-375/09, EU:C:2010:743, 32 kohta).

52. Asetuksen N:o 1/2003 5 artiklan mukaisella kansallisten elinten toimivaltuuksien rajoittamisella on nimittäin tarkoitus varmistaa, että kilpailusääntöjen hajautetussa täytäntöönpanojärjestelmässä toimivaltainen kansallinen elin ei sido muiden yhtä lailla toimivaltaisten elinten käsiä. Sen tarkoituksena on erityisesti mahdollistaa se, että kartellirikkomusten kohteeksi joutuneet voivat vaatia siviilioikeuden nojalla korvausta mahdollisista vahingoistaan nostamalla niin kutsutun follow-on-kanteen (eli kanteen, joka on nostettu viranomaisten todettua, että kilpailusääntöjä on rikottu) lisäksi myös niin kutsutun stand-alone-kanteen (eli viranomaisten mahdollisista toteamuksista riippumatta nostetun kanteen).[26] Tämä tavoite on otettava huomioon myös asetuksen N:o 1/2003 6 artiklaa sovellettaessa.

53. Pääasian oikeudenkäynnissä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tehtävänä on näin ollen tehdä itsenäisesti tarvittavat päätelmät SEUT 102 artiklan aineellisesta sovellettavuudesta – ja erityisesti siitä, onko Sport TV:n liiketoimintatapa omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan[27] – eivätkä sitä tällöin sido toisten, asiaa aiemmin käsitelleiden kansallisten tuomioistuinten toteamukset SEUT 102 artiklan sovellettavuudesta.

2. Direktiivin 2014/104 sovellettavuus

54. Direktiivistä 2014/104 on huomautettava, että sen aineellisen soveltamisen lisäksi erityisen kyseenalaista on, sovelletaanko sitä ajallisesti pääasiaan.

a) Direktiivin aineellinen soveltamisala

55. Direktiivin 2014/104 aineellinen soveltamisala määritetään sen 1 artiklassa, luettuna yhdessä sen 2 artiklan kanssa.

56. Direktiivin 1 artiklan 1 kohdan mukaan direktiivin kohteena on yrityksen tai yritysten yhteenliittymän aiheuttama kilpailuoikeuden rikkominen, ja sen säännöksillä on tarkoitus varmistaa, että jokainen voi tosiasiallisesti käyttää oikeuttaan vaatia korvausta tällaisesta rikkomisesta aiheutuneesta vahingosta.

57. Direktiivin 2 artiklan 1 alakohdassa täsmennetään kilpailuoikeuden rikkomisen käsitettä siten, että kyse on oltava SEUT 101 tai SEUT 102 artiklan taikka kansallisen kilpailuoikeuden rikkomisesta. Direktiivin 2 artiklan 3 alakohdan mukaan kansallisella kilpailuoikeudella tarkoitetaan kuitenkin ainoastaan sellaisia kansallisen oikeuden säännöksiä, joita sovelletaan samaan asiaan rinnakkain unionin kilpailuoikeuden kanssa.

58. Direktiivin 1 artiklan 1 kohdasta ja 2 kohdan 1 ja 3 alakohdasta yhdessä luettuina seuraa näin ollen, että direktiivin 2014/104 aineellinen soveltamisala on rajattu sellaisiin vahingonkorvausvaateita koskeviin riita-asioihin, jotka perustuvat joka tapauksessa myös unionin kartellilainsäädännön rikkomisiin. Vaateet, jotka perustuvat yksinomaan kansallisen kilpailuoikeuden rikkomiseen, eivät sen sijaan kuulu kyseisen direktiivin aineelliseen soveltamisalaan. Tämä johtuu direktiivin tavoitteesta, joka on sen 1 artiklan mukaan varmistaa, että sisämarkkinoilla kaikki saavat samantasoisen suojelun.[28] Riittävän läheinen yhteys sisämarkkinoihin on kuitenkin ainoastaan tapauksilla, joissa SEUT 101 tai SEUT 102 artiklassa tarkoitettu jäsenvaltioiden välistä kauppaa koskeva lauseke täyttyy ja joissa voidaan näin ollen olettaa, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan kohdistuu – ainakin mahdollisesti – tuntuva vaikutus.

26 Ks. tästä myös asetuksen 2014/104 johdanto-osan 13 perustelukappaleen ensimmäinen virke, jonka mukaan oikeus korvaukseen on riippumaton siitä, onko kilpailuviranomainen jo todennut kilpailusääntöjen rikkomisen.

27 Ks. tästä myös esim. tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 40–42 kohta).

28 Vastaavasti myös direktiivin 2014/104 johdanto-osan yhdeksäs ja kymmenes perustelukappale.

59. Kuten edellä on jo todettu,[29] pelkästään se, että Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão on aiemmin todennut samassa asiassa, että SEUT 102 artiklaa ei voida soveltaa, ei estä ennakkoratkaisua pyytänyttä tuomioistuinta soveltamasta kyseistä määräystä pääasiaan. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on pikemminkin tehtävä itsenäisesti tarvittavat päätelmät SEUT 102 artiklan aineellisesta sovellettavuudesta – ja näin ollen samalla myös direktiivin 2014/104 aineellisesta sovellettavuudesta.

b) Direktiivin 9 ja 10 artiklan ajallinen soveltamisala

60. Direktiivin 2014/104 ajallista soveltamisalaa on rajattu sen 22 artiklassa, jonka mukaan sen aineellisten säännösten noudattamiseksi annettuja säädöksiä ei sovelleta taannehtivasti (ks. tästä direktiivin 22 artiklan 1 kohta). Kaikkia muita kansallisia täytäntöönpanosäännöksiä – erityisesti menettelysääntöjä – on ilman muuta sovellettava ennen direktiivin voimaantuloa tapahtuneisiin tosiseikkoihin, mutta näin on vain, jos kyse on direktiivin voimaantulon jälkeen nostetuista kanteista.

61. Tässä kyseessä olevat direktiivin 2014/104 9 artiklan 1 kohta ja 10 artikla eivät kuitenkaan ole puhtaasti menettelyä koskevia sääntöjä.

62. Yhtäältä todistusarvo, joka direktiivin 9 artiklan 1 kohdan mukaan on annettava SEUT 101 artiklan tai SEUT 102 artiklan rikkomista koskeville kansallisten kilpailuviranomaisten päätöksille, on aineellisoikeudellinen kysymys.

63. Toisaalta useiden osapuolten antamien kiistattomien tietojen mukaan myös vanhentumisaika, johon direktiivin 10 artiklassa viitataan, luokiteltiin Portugalin lainsäädännössä aikanaan aineellisen oikeuden alaan. Niin kauan kuin vahingonkorvauskanteiden vanhentumisaikaa ei ollut yhdenmukaistettu, Portugali saattoi vapaasti päättää, että sen oikeusjärjestyksessä vanhentumisaika kuuluu aineellisen oikeuden alaan.[30] Kuten useat suulliseen käsittelyyn osallistuneet ovat perustellusti korostaneet, sillä, missä määrin tämä luokittelu voidaan kyseenalaistaa tällä välin täytäntöönpannun direktiivin 2014/104 perusteella,[31] kun otetaan huomioon direktiivin 22 artiklan 2 kohta, ei lopulta ole merkitystä, koska vanhan lainsäädännön mukaan jo vanhentuneita oikeuksia ei voida saada takaisin tällaisten kansallisten täytäntöönpanosäännösten nojalla.

64. Direktiivin 2014/104 22 artiklan 1 kohdasta seuraa näin ollen, että kyseisen direktiivin 9 ja 10 artiklaa ei voida soveltaa pääasiassa vireillä olevan kaltaiseen kanteeseen, joka on tosin nostettu direktiivin voimaantulon jälkeen mutta joka koskee ennen direktiivin antamista ja voimaantuloa tapahtuneita tosiseikkoja.[32] Muilta osin direktiivin 22 artiklan 2 kohta ei ole kuitenkaan esteenä täytäntöönpanosäännösten ajallista sovellettavuutta koskevalle säännökselle, jonka mukaan kyseessä olevan lain menettelysääntöjä ei sovelleta sen voimaantuloa ennen nostettuihin kanteisiin.[33]

B Unionin oikeussääntöjen vaikutukset yksityisten välisessä suhteessa (ensimmäinen ja kuudes ennakkoratkaisukysymys)

65. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensimmäisellä kysymyksellään ja toissijaisesti esitetyllä kuudennella kysymyksellään lähinnä sitä, voivatko yhtäältä direktiivi 2014/104 ja toisaalta sovellettaviksi tulevat unionin yleiset oikeusperiaatteet – toisin sanoen erityisesti SEUT 102 artikla – synnyttää yksityisten (ts. yksityisten oikeussubjektien) väliseen suhteeseen kohdistuvia välittömiä oikeusvaikutuksia. On suositeltavaa tarkastella näitä kysymyksiä yhdessä.

29 Ks. tästä edellä tämän ratkaisuehdotuksen 47–53 kohta.

30 Vastaavasti rikosoikeudellisessa kontekstissa tuomio 5.12.2017, M.A.S. ja M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 ja 45 kohta).

31 Ks. edellä 20 kohta ja alaviite 6.

32 Vastaavasti tuomio 3.3.1994, Vaneetveld (C-316/93, EU:C:1994:82, 16–18 kohta).

33 Ks. edellä 20 kohta.

66. SEUT 102 artiklasta on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tässä primaarioikeuden määräyksessä vahvistettu määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskeva kielto tuottaa välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten välisissä suhteissa ja niillä perustetaan välittömästi yksityisten hyväksi oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava. [34]

67. Tilanne on kuitenkin toinen nyt käsiteltävän kaltaisessa asiassa direktiivin 2014/104 säännöksiä sovellettaessa.

68. Myös direktiivillä voi eittämättä olla välittömiä oikeusvaikutuksia, jos – kuten käsiteltävässä asiassa – sen täytäntöönpanolle asetettu määräaika on päättynyt ja jos kyseiset direktiivin säännökset ovat lisäksi sisällöltään ehdottomia ja riittävän täsmällisiä. [35] Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan direktiivillä ei sellaisenaan voida luoda velvoitteita yksityiselle oikeussubjektille eikä siihen näin ollen voida sellaisenaan vedota tätä vastaan. [36]

69. Direktiivin 2014/140 yhteydessä ei voida vedota myöskään syrjäyttämisvaikutuksen (effet d'exclusion) käsitteeseen, [37] jolloin yksityisten välisessä riita-asiassa jätetään yksinkertaisesti soveltamatta direktiivin kanssa ristiriidassa olevia kansallisia säännöksiä, kuten CC:n 498 §:ää ja CPC:n 623 §:ää. Unionin tuomioistuin on hiljattain antamassaan tuomiossa hylännyt selvästi syrjäyttämisvaikutusteorian ja todennut, että kansallinen tuomioistuin, jonka käsiteltäväksi yksityisten välinen riita-asia on saatettu, ei ole velvollinen yksinomaan unionin oikeuden perusteella jättämään soveltamatta kansallisen oikeutensa säännöksiä, jotka ovat ristiriidassa direktiivin kanssa. [38]

70. Nyt käsiteltävässä asiassa on lisäksi otettava huomioon, että direktiivin soveltamista tuskin voidaan vaatia sen ajallisen soveltamisalan ulkopuolella. Kuten edellä jo totesin, [39] asianosaiset eivät voi vedota kansallisessa tuomioistuimessa direktiivin 9 ja 10 artiklaan, koska pääasian tosiseikat eivät kuulu ajallisesti direktiivin näiden säännösten soveltamisalaan.

71. Vastauksena ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen voidaan näin ollen todeta seuraavaa:

SEUT 102 artikla synnyttää välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten välisissä suhteissa. Direktiivin 2014/104 9 ja 10 artiklaa ei sen sijaan voida soveltaa välittömästi yksityisten väliseen riita-asiaan, jossa siviilikanne on nostettu ennen kyseisen direktiivin täytäntöönpanon määräajan päättymistä ja joka koskee ennen direktiivin voimaantuloa tapahtuneita tosiseikkoja.

C Kilpailuoikeuden rikkomiseen perustuvan vahingonkorvausoikeuden vanhentumisaika (toinen ennakkoratkaisukysymys)

72. Toinen ennakkoratkaisukysymys koskee kansallisen lainsäädännön mukaista vahingonkorvausvaateen vanhentumisaikaa. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee, onko direktiivin 2014/104 ja sovellettaviksi tulevien unionin yleisten oikeusperiaatteiden kanssa ristiriidassa Portugalin siviililain 498 §:n 1 momentin kaltainen vanhentumissäännös, jossa säädetään, että sopimuksen ulkopuoliseen vahingonkorvausvastuuseen perustuvien siviilioikeudellisten

34 Tuomio 30.1.1974, BRT/SABAM (127/73, EU:C:1974:6, 16 kohta); tuomio 18.3.1997, Guérin automobiles v. komissio (C-282/95 P, EU:C:1997:159, 39 kohta); tuomio 20.9.2001, Courage ja Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, 23 kohta); tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 39 kohta) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 20 kohta); vastaavasti myös direktiivin 2014/104 johdanto-osan kolmannen perustelukappaleen ensimmäinen virke.

35 Tästä asiasta perustavasti tuomio 19.1.1982, Becker (8/81, EU:C:1982:7, 25 kohta); ks. myös tuomio 24.1.2012, Dominguez (C-282/10, EU:C:2012:33, 33 kohta) ja tuomio 25.7.2018, Alheto (C-585/16, EU:C:2018:584, 98 kohta).

36 Tuomio 26.2.1986, Marshall (152/84, EU:C:1986:84, 48 kohta); tuomio 14.7.1994, Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, 20 kohta) ja tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, 42 kohta).

37 Ks. perustavasti syrjäyttämisvaikutuksen osalta julkisasiamies Léger'n ratkaisuehdotus Linster (C-287/98, EU:C:2000:3, erityisesti 57 ja 67–89 kohta).

38 Tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, erityisesti 49 kohta).

39 Ks. tästä edellä tämän ratkaisuehdotuksen 60–64 kohta.

vahingonkorvauskanteiden vanhentumisaika on kolme vuotta ja että vanhentumisaika alkaa kulua siitä päivästä, jona vahinkoa kärsinyt saa tiedon vahingon syntymisestä, ja kun ei ole säännöstä, jossa säädettäisiin vanhentumisajan keskeytymisestä tai katkeamisesta kansallisen kilpailuviranomaisen käynnistämän hallinnollisen menettelyn aikana.

73. Koska käsiteltävä asia ei, kuten edellä on jo todettu, kuulu direktiivin 2014/104 ajalliseen soveltamisalaan eikä siihen sovelleta etenkään kyseisen direktiivin 10 artiklaa, CC:n 498 §:n 1 momentin kaltaista vanhentumissäännöstä voidaan arvioida pääasian oikeudenkäynnissä ainoastaan unionin yleisten oikeusperiaatteiden mutta ei direktiivin perusteella.

74. Unionin yleisistä oikeusperiaatteista on todettava, että jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset ja tuomioistuimet ovat velvollisia soveltamaan SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaa silloin, kun tosiseikat kuuluvat unionin oikeuden soveltamisalaan, ja varmistamaan, että kyseisiä artikloja sovelletaan tehokkaasti yleisen edun mukaisesti. [40] Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että Sport TV:n liiketoimintatapa oli omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, sen olisi sovellettava pääasiaan SEUT 102 artiklaa ja huolehdittava siitä, että vahinkoa kärsineet osapuolet voivat käyttää tehokkaasti oikeuttaan saada korvausta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä. [41]

75. Niin kauan kuin direktiivillä 2014/104 toteutettua yhdenmukaistamista ei vielä sovelleta, vahingonkorvausoikeuden käyttämisessä on tukeuduttava edelleen kunkin jäsenvaltion sisäiseen oikeusjärjestykseen, edellyttäen kuitenkin, että vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita noudatetaan. [42]

76. Koska CC:n 498 §:n vanhentumissääntöä sovelletaan asianosaisten antamien yhtäpitävien tietojen mukaan sekä unionin oikeuteen perustuviin vahingonkorvausvaatimuksiin että kansallisen lainsäädännön mukaisiin vahingonkorvausvaatimuksiin, on katsottava, että käsiteltävässä asiassa ei ole loukattu vastaavuusperiaatetta.

77. On kuitenkin tutkittava yksityiskohtaisemmin sitä, onko kyseinen vanhentumissäännös tehokkuusperiaatteen mukainen, sillä sen mukaan kansalliset säännöt eivät saa olla sellaisia, että unionin oikeusjärjestyksessä annettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa. [43]

78. Pelkästään sitä, että CC:n 498 §:n 1 momentin kaltaisen kansallisen säännöksen mukaan sopimussuhteen ulkopuoliseen vastuuseen perustuvaan vahingonkorvausoikeuteen sovelletaan kolmen vuoden vanhentumisaikaa, tuskin voidaan pitää tehokkuusperiaatteen loukkaamisena. Kolme vuotta on nimittäin riittävän pitkä aika, jotta vahinkoa mahdollisesti kärsineet voivat käyttää unionin oikeudessa vahvistettua oikeuttaan vaatia vahingonkorvausta nostamalla kanteen kansallisessa siviilituomioistuimessa.

79. Direktiivin 2014/104 10 artiklan 3 kohdalla on nyttemmin otettu käyttöön kilpailuoikeuden alalla pidempi, vähintään viiden vuoden vanhentumisaika. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tähän asti kansallisella tasolla sovelletun, laissa säädetyn lyhemmän vanhentumisajan vuoksi unionin oikeudessa vahvistettujen kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvan vahingonkorvausoikeuden käyttäminen olisi lähtökohtaisesti mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.

40 Tuomio 14.6.2011, Pfleiderer (C-360/09, EU:C:2011:389, 19 kohta).

41 Vahingonkorvausta koskevan oikeuden osalta ks. tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 60 ja 61 kohta); tuomio 6.6.2013, Donau Chemie ym. (C-536/11, EU:C:2013:366, 21 kohta) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21–23 kohta), jotka koskevat vastaavanlaista ongelmaa asiaan liittyvän SEUT 101 artiklan (aiempi EY 81 artikla) yhteydessä.

42 Tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 ja 64 kohta); tuomio 6.6.2013, Donau Chemie ym. (C-536/11, EU:C:2013:366, 25–27 kohta) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 24 kohta); ks. myös direktiivin 2014/104 johdanto-osan 11 perustelukappale.

43 Tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 kohta); tuomio 6.6.2013, Donau Chemie ym. (C-536/11, EU:C:2013:366, 27 kohta) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 25 kohta).

80. Unionin lainsäätäjä on parantanut kartellirikkomusten vuoksi vahinkoa kärsineiden oikeussuojaa yhdenmukaistetulla, vähintään viiden vuoden vanhentumisajalla, joka on nyttemmin vahvistettu direktiivin 2014/104 10 artiklan 3 kohdassa. Tätä direktiivisäännöstä ei pidä ymmärtää siten, että se on pelkästään kodifikaatio siitä, mitä tähän asti on joka tapauksessa – implisiittisesti – seurannut primaarioikeudesta, tarkemmin sanottuna SEUT 102 artiklasta ja tehokkuusperiaatteesta.

81. Kuten komissio kuitenkin perustellusti korostaa, tehokkuutta arvioitaessa ei riitä, että kansallisen vanhentumissäännöksen yksittäisiä osia tarkastellaan toisistaan erillään. Merkitystä on pikemminkin tämän säännöksen arvioinnilla kokonaisuutena. [44]

82. Tässä yhteydessä on korostettava, että Portugalin CC:n 498 §:n 1 momentin kaltaisessa säännöksessä ei pelkästään rajoiteta vanhentumisaikaa kolmeen vuoteen. Säännökselle on yhtäältä erityistä se, että vanhentumisaika alkaa kulua riippumatta siitä, onko vastuussa oleva henkilö ja vahinkojen kokonaismäärä vahinkoa kärsineen tiedossa. Toiseksi kyseisessä säännöksessä ei säädetä minkäänlaisesta vanhentumisajan keskeytymisestä tai katkeamisesta kansallisen kilpailuviranomaisen käynnistämän menettelyn aikana. [45]

83. Sekä vanhentumisajan kulun alkaminen ilman tietoa vahingon aiheuttajasta ja vahingon laajuudesta että se, että vanhentumisaikaa ei voi keskeyttää tai katkaista kilpailuviranomaisen käynnistämän menettelyn aikana, ovat mielestäni omiaan tekemään suhteettoman vaikeaksi kilpailuoikeuteen perustuvien vahingonkorvausvaatimusten esittämisen.

84. Nimenomaan kilpailuoikeuden alalla tieto vahingosta vastuussa olevasta henkilöstä on välttämätön sopimussuhteen ulkopuolisten vahingonkorvausvaatimusten esittämiseksi, erityisesti kanneteitse. Kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuussa olevat yritykset ovat useimmiten oikeushenkilöitä, jotka kuuluvat yritysryhmittymiin tai konsernirakenteisiin, joita ulkopuolisten on usein vaikea ymmärtää, ja jotka voivat ajan myötä olla myös uudelleenjärjestelyjen kohteena.

85. Toisaalta kilpailusääntöjen rikkomisen asianmukainen oikeudellinen arviointi edellyttää useissa tapauksissa sitä, että arvioidaan monitahoisia taloudellisia asiayhteyksiä sekä sisäisiä liikeasiakirjoja, jotka usein tulevat ilmi vasta kilpailuviranomaisten työn seurauksena. [46]

86. Tätä taustaa vasten toisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta on todettava seuraavaa:

SEUT 102 artikla, luettuna yhdessä unionin oikeudessa vahvistetun tehokkuusperiaatteen kanssa, on esteenä Portugalin siviililain 498 §:n 1 momentin kaltaiselle säännökselle, jossa vahvistetaan, että määräävän markkina-aseman väärinkäytön johdosta esitettyihin sopimuksen ulkopuoliseen vahingonkorvausvastuuseen perustuviin vaatimuksiin sovelletaan kolmen vuoden vanhentumisaikaa, joka alkaa kulua myös silloin, kun vahinkoa kärsineellä ei ole tietoa vastuussa olevasta henkilöstä eikä vahinkojen kokonaismäärästä, ja joka ei keskeydy eikä katkea, kun kansallinen kilpailuviranomainen käynnistää menettelyn tällaisen rikkomisen tutkimiseksi tai siihen liittyvien seuraamusten määräämiseksi.

44 Vastaavasti myös tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 78–82 kohta), jossa vanhentumisajan kestoa arvioitiin varsinkin vanhentumisajan kulumisen alkamishetken ja vanhentumisen katkaisumahdollisuuksien perusteella. Ks. myös jo ratkaisuehdotukseni Berlusconi ym. (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2004:624, 109 kohta).

45 Toisin kuin Norjan lainsäädännössä, jonka tehokkuusperiaatteen mukaisuutta arvioitiin EFTAn tuomioistuimen tuomiossa 17.9.2018, Nye Kystlink AS v. Color Group AS ja Color Line AS (E-10/17, 119 kohta).

46 Ks. vastaavasti myös edellä jo mainitun EFTAn tuomioistuimen tuomion E-10/17 118 kohdassa esitetyt toteamukset.

D Kansallisten kilpailuviranomaisten päätösten todistusarvo (kolmas ennakkoratkaisukysymys)

87. Kolmas ennakkoratkaisukysymys koskee todisteita kilpailuoikeuden rikkomisesta, josta vaaditaan vahingonkorvausta. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä sitä, onko yhtäältä direktiivin 2014/104 ja toisaalta sovellettaviksi tulevien unionin yleisten oikeusperiaatteiden kanssa ristiriidassa Portugalin CPC:n 623 §:n kaltainen säännös, jonka mukaan hallinnollista rikkomusta koskevassa kansallisen kilpailuviranomaisen menettelyssä annettu kilpailuoikeuden rikkomista koskeva lainvoimainen tuomio ei vaikuta siviilioikeudellisiin vahingonkorvausoikeudenkäynteihin tai se synnyttää vain kumottavissa olevan olettaman.

88. Koska nyt käsiteltävä asia, kuten edellä on jo todettu, kuuluu direktiivin 2014/104 ajallisen soveltamisalan ja erityisesti sen 9 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, CPC:n 623 §:n kaltaista todisteita koskevaa säännöstä on arvioitava pääasiassa ainoastaan unionin yleisten oikeusperiaatteiden perusteella eikä direktiivin perusteella.

89. Unionin yleisistä oikeusperiaatteista on todettava, että, kuten toisen ennakkoratkaisukysymyksen yhteydessä jo mainittiin,[47] jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset ja tuomioistuimet ovat velvollisia soveltamaan SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaa silloin, kun tosiseikat kuuluvat unionin oikeuden soveltamisalaan, ja varmistamaan, että kyseisiä artikloja sovelletaan tehokkaasti yleisen edun mukaisesti. Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että Sport TV:n liiketoimintatapa oli omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, sen olisi sovellettava pääasiaan SEUT 102 artiklaa ja huolehdittava siitä, että vahinkoa kärsineet osapuolet voivat käyttää tehokkaasti oikeuttaan saada korvausta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä.

90. Niin kauan kuin direktiiviin 2014/104 perustuvaa yhdenmukaistamista ei vielä sovelleta, vahingonkorvausoikeuden käyttämisessä on tukeuduttava edelleen kunkin jäsenvaltion sisäiseen oikeusjärjestykseen, edellyttäen kuitenkin, että vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita noudatetaan.[48]

91. Koska CPC:n 623 §:n todisteita koskevaa säännöstä sovelletaan asianosaisten antamien yhtäpitävien tietojen mukaan sekä unionin oikeuteen perustuviin vahingonkorvausvaatimuksiin että kansallisen lainsäädännön mukaisiin vahingonkorvausvaatimuksiin, on oletettavaa, että käsiteltävässä asiassa ei ole loukattu vastaavuusperiaatetta.

92. Tehokkuusperiaatteesta on todettava, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen antamien tietojen mukaan CPC:n 623 §:ää voidaan tulkita kahdella eri tavalla: joko siten, että kansallisen kilpailuviranomaisen toteamus, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkominen on hallinnollinen rikkomus, ei saa mitään vaikutusta siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä, tai siten, että se synnyttää vain kumottavissa olevan olettaman tällaisten kilpailusääntöjen rikkomisesta.

93. SEUT 102 artiklan rikkomiseen perustuvien vahingonkorvausvaatimusten esittäminen olisi yhtäältä suhteettoman vaikeaa, jos kilpailuviranomaisten toteuttamilla valmistelevilla toimilla ei katsottaisi olevan siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä minkäänlaista vaikutusta. Koska monet kartellirikkomukset ovat erityisen monimutkaisia ja vahinkoa kärsineiden on käytännössä vaikeaa esittää todisteita tällaisesta rikkomuksesta, tehokkuusperiaate edellyttää, että kansallisen kilpailuviranomaisen lainvoimaisella päätöksellä, jonka mukaan kilpailusääntöjä on rikottu, olisi oltava ainakin indisiovaikutus vahingonkorvausoikeudenkäynnissä.

47 Ks. tästä vielä edellä tämän ratkaisuehdotuksen 74 kohta.

48 Tuomio 13.7.2006, Manfredi ym. (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 ja 64 kohta); tuomio 6.6.2013, Donau Chemie ym. (C-536/11, EU:C:2013:366, 25–27 kohta) ja tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 24 kohta); ks. myös direktiivin 2014/104 johdanto-osan 11 perustelukappale.

94. Toisaalta tehokkuusperiaatteesta itsestään tuskin voidaan johtaa sellaista päätelmää, että kansallisen tuomioistuimen siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on aina oltava peruuttamattomasti vahvistettu, kun kilpailuoikeuden rikkominen on todettu kansallisen kilpailuviranomaisen lainvoimaisella päätöksellä.

95. Unionin lainsäätäjä on pyrkinyt parantamaan kartellirikkomusten vuoksi vahinkoa kärsineiden oikeussuojaa nyttemmin direktiivin 2014/104 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla olettamalla, jota ei voida kumota. Tätä direktiivisäännöstä ei pidä ymmärtää siten, että se on pelkästään kodifikaatio siitä, mitä tähän asti on joka tapauksessa – implisiittisesti – seurannut primaarioikeudesta, tarkemmin sanottuna SEUT 102 artiklasta ja tehokkuusperiaatteesta.

96. Ennen kuin direktiivin 2014/104 9 artiklaa alettiin soveltaa, unionin oikeuden mukaan ainoastaan Euroopan komission päätöksillä oli sitova vaikutus kansallisten tuomioistuinten menettelyissä. Tämä erityinen sitova vaikutus, joka on vahvistettu asetuksen N:o 1/2003 16 artiklan 1 kohdassa sekä Masterfoods-oikeuskäytännössä,[49] perustuu komission keskeiseen rooliin unionin sisämarkkinoiden kilpailupolitiikan kehittämisessä ja viime kädessä myös unionin oikeuden ensisijaisuuteen ja unionin toimielinten päätösten sitovuuteen. Sitä ei voida ulottaa koskemaan samalla tavoin kansallisten kilpailuviranomaisten päätöksiä, paitsi jos unionin lainsäätäjä nimenomaisesti näin vahvistaa, kuten direktiivin 2014/104 9 artiklassa on tehty tulevaisuuden osalta.

97. Edellä esitetyn perusteella kolmannen ennakkoratkaisukysymyksen osalta on näin ollen todettava seuraavaa:

SEUT 102 artikla, luettuna yhdessä tehokkuusperiaatteen kanssa, on esteenä Portugalin CPC:n 623 §:n kaltaisen säännöksen tulkitsemiselle siten, että kansallisen kilpailuviranomaisen antama lainvoimainen päätös, jossa todetaan, että määräävää markkina-asemaa on käytetty väärin, ei saa mitään vaikutusta siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä. Kyseinen säännös on sopusoinnussa SEUT 102 artiklan ja tehokkuusperiaatteen kanssa, jos sitä tulkitaan sen sijaan siten, että myöhemmässä siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä tällainen kansallisen kilpailuviranomaisen antama lainvoimainen päätös synnyttää kumottavissa olevan olettaman määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä.

E Unionin oikeuden mukainen tulkinta (neljäs ja viides ennakkoratkaisukysymys)

98. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyytää neljännellä ja toissijaisesti esitetyllä viidennellä kysymyksellään lähinnä selventämään velvollisuuksiensa sisältöä ja rajoja siltä osin, kuin kyse on velvollisuudesta tulkita kansallista lainsäädäntöä, tarkemmin sanottuna CC:n 498 §:n 1 momentin ja CPC:n 623 §:n kaltaisia säännöksiä, unionin oikeuden mukaisella tavalla. On suositeltavaa tarkastella näitä kysymyksiä yhdessä.

99. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuden mukaisen tulkinnan periaate edellyttää, että kansalliset tuomioistuimet tekevät toimivaltansa rajoissa kaiken mahdollisen ottamalla huomioon kansallisen oikeuden kokonaisuudessaan ja soveltamalla siinä hyväksyttyjä tulkintatapoja taatakseen unionin oikeuden täyden tehokkuuden ja päätyäkseen ratkaisuun, joka on sillä tavoitellun päämäärän mukainen; tämä koskee sekä primaarioikeuden mukaista tulkintaa[50] että johdetun oikeuden, ja erityisesti direktiivin, mukaista tulkintaa.[51]

49 Tuomio 14.12.2000, Masterfoods v. HB (C-344/98, EU:C:2000:689, erityisesti 52 kohta, luettuna yhdessä 46 ja 49 kohdan kanssa).

50 Tuomio 13.7.2016, Pöpperl (C-187/15, EU:C:2016:550, 43 kohta); ks. lisäksi tuomio 4.2.1988, Murphy ym. (157/86, EU:C:1988:62, 11 kohta) ja tuomio 11.1.2007, ITC (C-208/05, EU:C:2007:16, 68 kohta).

51 Tuomio 14.7.1994, Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, 26 kohta); tuomio 5.10.2004, Pfeiffer ym. (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 113, 115, 118 ja 119 kohta); tuomio 15.4.2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, 98 ja 101 kohta) ja tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, 39 kohta).

100. Unionin oikeuden mukaisen tulkinnan periaatteella voi kuitenkin olla vaikutusta ainoastaan kulloinkin kyseessä olevan unionin oikeussäännön soveltamisalalla. Tämä tarkoittaa erityisesti direktiivin 2014/104 tapauksessa sitä, että nyt käsiteltävässä asiassa minkäänlaista velvollisuutta direktiivin mukaiseen tulkintaan ei voi olla, koska pääasian tosiseikat, kuten edellä on esitetty,[52] eivät kuulu direktiivin 22 artiklassa määriteltyyn ajalliseen soveltamisalaan.

101. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sovelletaan vaarantamiskieltoa, jonka perusteella jäsenvaltioiden on jo direktiivin täytäntöönpanolle asetetun määräajan kuluessa pidätyttävä antamasta säännöksiä, jotka ovat omiaan vakavasti vaarantamaan direktiivissä säädetyn tavoitteen toteuttamisen.[53] Tästä seuraa, että jäsenvaltioiden viranomaisten ja kansallisten tuomioistuinten on direktiivin voimaantuloajankohdasta lähtien pidättäydyttävä niin pitkälti kuin mahdollista tulkitsemasta kansallista oikeutta tavalla, joka uhkaa kyseisen direktiivin täytäntöönpanolle varatun määräajan jälkeen vakavasti vaarantaa tässä direktiivissä säädetyn tavoitteen toteuttamisen.[54] Tässä asiassa merkityksellisen direktiivin 2014/104 osalta unionin lainsäätäjän asettama tavoite on kuitenkin nimenomaan välttää vahingonkorvausvaatimusten vanhentumisaikaa ja kansallisten kilpailuviranomaisten päätösten todistusarvoa koskevien yhdenmukaistettujen säädösten taannehtiva soveltaminen, joko siksi, että kyse on aineellisista säädöksistä, joihin sovelletaan direktiivin 2014/104 22 artiklan 1 kohdan mukaista taannehtivuuskieltoa, tai siksi, että kansallinen lainsäätäjä on joka tapauksessa noudattanut direktiivin täytäntöönpanon yhteydessä muiden säädösten mahdollista taannehtivuutta koskevia rajoituksia direktiivin 22 artiklan 2 kohdan mukaisesti.[55] Näin ollen myöskään vaarantamiskiellosta ei voida johtaa unionin oikeuteen perustuvaa velvoitetta, jonka nojalla ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen olisi nyt käsiteltävän asian kaltaisessa tapauksessa pyrittävä direktiivin mukaiseen tulokseen.

102. Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kuitenkin katsoo, että Sport TV:n liiketoimintatapa oli omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan,[56] sen olisi direktiivistä 2014/104 täysin riippumattomasti sovellettava pääasiaan unionin oikeudessa vahvistettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevaa kieltoa ja tällöin tulkittava ja sovellettava kansallista lainsäädäntöä – erityisesti CC:n 498 §:n 1 momenttia ja CPC:n 623 §:ää – SEUT 102 artiklan mukaisesti.

103. Kansallisten kilpailuviranomaisten päätöksen todistusarvoa tarkasteltaessa tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kansallinen tuomioistuin ei voi yksinkertaisesti jättää huomiotta tätä päätöstä vaan – kuten edellä on esitetty[57] – päätökselle on annettava vähintäänkin indisiovaikutus CPC:n 623 §:n yhteydessä.

104. Sopimussuhteen ulkopuoliseen vastuuseen perustuvan vahingonkorvausvaateen vanhentumisajasta on todettava, että unionin oikeuden mukaisen tulkinnan periaatteesta seuraa, että kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon määräävän markkina-aseman väärinkäyttöön perustuvien vahingonkorvausoikeuksien tehokasta toteutumista koskeva tavoite, kun se tulkitsee ja soveltaa CC:n 498 §:n 1 momentin kaltaista säännöstä, erityisesti siltä osin kuin kyse on vanhentumisajan kulun alkamisesta, kestosta ja sen keskeytymisen tai katkeamisen mahdollisista syistä.

52 Ks. tästä edellä tämän ratkaisuehdotuksen 60–64 kohta.

53 Vastaavasti tuomio 18.12.1997, Inter-Environnement Wallonie (C-129/96, EU:C:1997:628, 45 kohta); tuomio 2.6.2016, Pizzo (C-27/15, EU:C:2016:404, 32 kohta) ja tuomio 27.10.2016, Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, 31 kohta).

54 Tuomio 27.10.2016, Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, 32 kohta); ks. myös tuomio 4.7.2006, Adeneler ym. (C-212/04, EU:C:2006:443, 122 ja 123 kohta).

55 Ks. tästä vielä edellä tämän ratkaisuehdotuksen 60–64 kohta. Pääasia eroaa tältä osin asiasta, joka oli äskettäin tuomion 17.10.2018, Klohn (C-167/17, EU:C:2018:833, 39 kohta ja sitä seuraava kohta) kohteena.

56 Ks. tästä edellä erityisesti tämän ratkaisuehdotuksen 53 kohta.

57 Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 93 kohta.

105. Periaatetta, jonka mukaan kansallista oikeutta on tulkittava unionin oikeuden mukaisesti, rajoittavat kuitenkin yleiset oikeusperiaatteet, eikä se voi olla perustana kansallisen oikeuden contra legem -tulkinnalle.[58] Tämä tarkoittaa käytännössä nyt käsiteltävässä asiassa sitä, ettei kansallisella tuomioistuimella ole unionin oikeuteen perustuvaa velvollisuutta CC:n 498 §:n 1 momentin ja mahdollisten muiden vanhentumisajan kannalta merkityksellisten kansallisen oikeuden säännösten sanamuodon vastaisesti lykätä vanhentumisajan alkamista siihen asti, kunnes vahingosta vastuussa oleva henkilö ja vahinkojen kokonaismäärä on tiedossa, pidentää vanhentumisaikaa yli kolmeen vuoteen tai hyväksyä vanhentumisajan katkeamiselle tai keskeytymiselle täysin uutta perustetta, jota ei tunneta kansallisessa lainsäädännössä.

106. Neljännen ja viidennen ennakkoratkaisukysymyksen osalta on näin ollen todettava yhteenvetona seuraavaa:

Jos siviilioikeudellinen vahingonkorvauskanne koskee tosiseikkoja, jotka eivät kuulu direktiivin 2014/104 ajalliseen soveltamisalaan, kansallinen tuomioistuin ei ole velvollinen tulkitsemaan kansallista oikeutta mainitun direktiivin mukaisesti. Tällä ei ole vaikutusta velvollisuuteen tulkita kansallista oikeutta SEUT 102 artiklan, mikäli tätä sovelletaan, ja tehokkuusperiaatteen mukaisesti, kunhan tällöin noudatetaan unionin yleisiä oikeusperiaatteita eikä unionin oikeutta käytetä perustana kansallisen oikeuden contra legem -tulkinnalle.

VII Ratkaisuehdotus

107. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Tribunal Judicial da Comarca de Lisboan esittämään ennakkoratkaisupyyntöön seuraavasti:

1) SEUT 102 artikla synnyttää välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten välisissä suhteissa. Tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin, 26.11.2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/104/EU 9 ja 10 artiklaa ei sen sijaan voida soveltaa välittömästi yksityisten väliseen riita-asiaan, jossa siviilikanne on nostettu ennen kyseisen direktiivin täytäntöönpanon määräajan päättymistä ja joka koskee ennen direktiivin voimaantuloa tapahtuneita tosiseikkoja.

2) SEUT 102 artikla, luettuna yhdessä unionin oikeudessa vahvistetun tehokkuusperiaatteen kanssa, on esteenä Portugalin siviililain (Código Civil) 498 §:n 1 momentin kaltaiselle säännökselle, jossa vahvistetaan, että määräävän markkina-aseman väärinkäytön johdosta esitettyihin sopimuksen ulkopuoliseen vahingonkorvausvastuuseen perustuviin vaatimuksiin sovelletaan kolmen vuoden vanhentumisaikaa, joka alkaa kulua myös silloin, kun vahinkoa kärsineellä ei ole tietoa vastuussa olevasta henkilöstä eikä vahinkojen kokonaismäärästä, ja joka ei keskeydy eikä katkea, kun kansallinen kilpailuviranomainen käynnistää menettelyn tällaisen rikkomisen tutkimiseksi tai siihen liittyvien seuraamusten määräämiseksi.

3) SEUT 102 artikla, luettuna yhdessä tehokkuusperiaatteen kanssa, on esteenä Portugalin siviiliprosessilain (Código de Processo Civil) 623 §:n kaltaisen säännöksen tulkitsemiselle siten, että kansallisen kilpailuviranomaisen antama lainvoimainen päätös, jossa todetaan, että määräävää markkina-asemaa on käytetty väärin, ei saa mitään vaikutusta siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä. Kyseinen säännös on sopusoinnussa SEUT 102 artiklan ja tehokkuusperiaatteen kanssa, jos sitä tulkitaan sen sijaan siten, että myöhemmässä

58 Tuomio 4.7.2006, Adeneler ym. (C-212/04, EU:C:2006:443, 110 kohta); tuomio 19.4.2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, 32 kohta) ja tuomio 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, 40 kohta).

siviilioikeudellisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä tällainen kansallisen kilpailuviranomaisen antama lainvoimainen päätös synnyttää kumottavissa olevan olettaman määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä.

4) Jos siviilioikeudellinen vahingonkorvauskanne koskee tosiseikkoja, jotka eivät kuulu direktiivin 2014/104 ajalliseen soveltamisalaan, kansallinen tuomioistuin ei ole velvollinen tulkitsemaan kansallista oikeutta mainitun direktiivin mukaisesti. Tällä ei ole vaikutusta velvollisuuteen tulkita kansallista oikeutta SEUT 102 artiklan, mikäli tätä sovelletaan, ja tehokkuusperiaatteen mukaisesti, kunhan tällöin noudatetaan unionin yleisiä oikeusperiaatteita eikä unionin oikeutta käytetä perustana kansallisen oikeuden contra legem -tulkinnalle.